

УДК 347.9

Т.В. СТЕПАНЕНКО, Харківський національний університет внутрішніх справ

ВІДКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ЗА ПОЗОВАМИ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ НЕВИЗНАЧЕНОГО КОЛА ОСІБ

Ключові слова: право на пред'явлення позову, позов про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб, відкриття провадження у справі.

Дослідження процесуальних особливостей судового провадження в окремих категоріях цивільних справ стають усе більш актуальними з розвитком національного законодавства, що підсилюється розмаїтістю справ, які розглядаються судами, і корисні для практики в силу свого прикладного значення, а також розвивають теорію цивільного процесуального права, виявляють багатство змісту процесуальних норм, особливості їхньої дії в різних ситуаціях.

В даній статті пропонуємо звернути увагу на особливості судових процедур, зокрема відкриття провадження у справі, у достатньо новій для судової практики категорії цивільних справ – справ за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб. Вказані справи, як зазначалося нами в попередніх публікаціях, характеризуються певною специфікою, що обумовлюється об'єктом судового захисту, і потребують відповідного дослідження та відображення в цивільному процесуальному законодавстві [1, 2].

Щодо останніх публікацій, слід зазначити, що рівень наукових розробок в Україні за даною тематикою є недостатнім. Серед відомих нам наукових досліджень різних аспектів судового захисту прав та інтересів громадян деякі особливості судових процедур у досліджуваній категорії справ розглядалися

Г.П. Тимченко, Н.Ю. Сакарою [3, с.143-152; 4, с.96-115]. В Російській Федерації процесуальні особливості провадження у справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб розглядалися в роботах Н.С.Батаєвої, Г.О. Аболоніна, В.В.Яркова, К.М. Артамонової [5-8]. Проте зазначені дослідження хоча і враховують суспільні перетворення, властиві законодавству нашої країни, але ґрунтуються на дещо іншому науковому та, особливо, нормативному підґрунті, внаслідок чого низка розглянутих проблем потребує перегляду і переосмислення з нових теоретичних та правових позицій.

Отже, метою даної роботи є визначення процесуальних особливостей відкриття провадження у справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб. Завданнями, що допоможуть дійти поставленої мети, є: критично проаналізувати положення ЦПК України щодо умов та порядку реалізації права на пред'явлення позову, виявити особливості дії цих положень відносно досліджуваної категорії справ, сформулювати висновки та рекомендації щодо правозастосування та удосконалення діючого законодавства. Новизна роботи полягає у запропонованих змінах до ЦПК України, що сприятимуть удосконаленню механізму реалізації права на пред'явлення позову про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб.

Таким чином, відкриття провадження у справах на захист прав та інтересів невизначеного кола осіб ґрунтується на положенні статті 55 Конституції України, згідно з якою кожному гарантується право на судовий захист. Ця норма Конституції знаходить свою подальшу конкретизацію в статті 3 ЦПК України, відповідно до якої кожна особа має право в порядку, встановленому кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. У випадках, встановлених законом, до суду можуть звертатися органи та особи, яким надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, або державні чи суспільні інтереси.

Традиційно право особи на звернення до суду за судовим захистом, право на пред'явлення позову, в кожному конкретно-випадку пов'язується з наявністю певних обставин, що іменуються в процесуальній літературі передумовами права на звернення до суду (права на пред'явлення позову) [9, с.233-236]. У доктрині цивільного процесуального права проблема права на пред'явлення позову, його передумов і умов реалізації набула фундаментальної розробки в монографічних роботах М.А. Гурвича, О.О. Добровольського, О.М. Кожухаря та інших авторів [10-12].

Право на пред'явлення позову законодавець (частина друга статті 122 ЦПК України) і теорія цивільного процесу пов'язує з наявністю таких передумов:

1) заява повинна підлягати розгляду в судах в порядку цивільного судочинства;

2) відсутністю судового рішення, що набрало законної сили, постановленого між тими ж сторонами, про той же предмет і на тих же підставах, відсутність ухвали суду про прийняття відмови позивача від позову або про затвердження між сторонами мирової угоди;

3) відсутністю в провадженні суду справи по спору між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих же підстав;

4) відсутністю рішення третейського суду, прийнятого в межах його компетенції, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, за винятком випадків, коли суд відмовив у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду або скасував рішення третейського суду і розгляд справи в тому ж третейському суді виявився неможливим;

5) після смерті фізичної особи, припинення юридичної особи, які є однією зі сторін у справі, спірні правовідносини допускають правонаступництво.

Практичне значення передумов права на пред'явлення позову полягає, як відомо, в тому, що якщо відсутність однієї з них вияв-

ляється при поданні позовної заяви, суддя відповідно до частини другої статті 122 ЦПК відмовляє у відкритті провадження у справі.

Закріплені в ч.2 ст.122 передумови права на пред'явлення позову мають загальний характер. Разом із тим деякі з них потребують спеціального розгляду стосовно справ, які виникають з позовів про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб, що обумовлюється їх специфікою. Так, позов про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб передбачає прийняття судом рішення стосовно численної групи осіб, склад якої на момент подання позову й на момент винесення рішення встановити неможливо. Метою такого позову є, по-перше, усунення вже вчиненого порушення колективних прав та інтересів осіб шляхом заборони подальших дій (бездіяльності) відповідача, і по-друге, запобігання виникненню або збільшенню розмірів шкоди громадянам. Безпосереднім об'єктом судового захисту у справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб є не персоніфікований інтерес суспільства в реалізації на території держави екологічної, споживчої, політики тощо, спрямованої насамперед на захист життя, здоров'я і добробуту населення [2, с.232].

Відповідно до п.1 ч.2 ст.122 ЦПК України однією з передумов права на пред'явлення позову є те, що заява підлягає розгляду в судах у порядку цивільного судочинства. Дана вимога у літературі і судовій практиці тлумачиться по-різному, проте більшість авторів вказують, що заява підлягає розгляду в суді, якщо позивач і відповідач є процесуально правоздатними, справа відноситься до цивільної юрисдикції суду; заявлена вимога носить правовий характер, особа, яка пред'являє позов є процесуально заінтересованою.

Дотримання такої передумови права на пред'явлення позову як наявність цивільної процесуальної правоздатності сторін, зокрема позивача, в справах про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб має, на нашу думку, має певні особливості. Так, вра-

ховуючи специфіку складу осіб, які беруть участь у досліджуваній категорії справ, позивачами є конкретні фізичні особи, в разі їх звернення з вказаним позовом до суду, і невизначене коло осіб. У випадку пред'явлення позову суб'єктами захисту чужих прав та інтересів відповідно до ст.45 ЦПК України позивачами є невизначене коло осіб. Невизначене коло осіб як особливий суб'єктний склад на боці позивача характеризується кількісною й персональною невизначеністю й несталістю. Відповідно, в разі звернення до суду з позовом на захист прав та інтересів невизначеного кола осіб конкретної фізичної особи, що є позивачем, вимога щодо цивільної процесуальної правоздатності поширюється на цю особу й відповідача. У випадку ж пред'явлення позову суб'єктом захисту прав та інтересів інших осіб вимога щодо правоздатності поширюється тільки на відповідача.

Питання про роль заінтересованості в реалізації права на звернення до суду у процесуальній науці є дискусійним. Так, одні автори вважають, що заінтересованість особи, яка звертається до суду за захистом прав і охоронюваних законом інтересів, є обов'язковою передумовою права на таке звернення [12, с.69-74]. Інші - що необхідність перевірки наявності процесуального інтересу залежить від суб'єкта права на пред'явлення позову. У цьому випадку заінтересованість як передумова права на пред'явлення позову має практичне значення тільки у випадку захисту "чужих" прав чи інтересів [13, с.473-474]. Ряд дослідників з різних підстав заперечують за юридичною заінтересованістю особи, яка звертається за судовим захистом, значення передумови права на пред'явлення позову [10, с.78-79; 14; 15, с.121-122].

Найбільш доцільною нам уявляється позиція останніх. Юридична заінтересованість особи, яка звертається за судовим захистом, представляє собою усвідомлення суб'єктом свого матеріально-правового інтересу і відноситься до суб'єктивної сфери, а не до

об'єктивної, що важко перевірити суду під час вирішення питання про відкриття провадження у справі. Відповідно навряд чи на підставі одного тільки припущення про відсутність юридичної заінтересованості можна відмовити особі у здійсненні права на звернення за судовим захистом. Деякі автори вказують, що необхідність перевірки наявності процесуального інтересу залежить від суб'єкта права на пред'явлення позову. У цьому випадку заінтересованість як умова реалізації права на пред'явлення позову має практичне значення не по всіх справах, а тільки у випадку захисту "чужого" права. Так, Г.Л. Осокіна вказує, що сутність юридичного інтересу як обов'язкової передумови права на пред'явлення позову суб'єктами захисту чужих інтересів полягає в тому, що вони мають право звертатися до суду на захист прав та інтересів інших осіб лише у випадках, встановлених законом [13, с.473-474].

Зазначена точка зору, на наш погляд, є не зовсім вірною. Діючий ЦПК не містить прямої вказівки на дотримання такої передумови права на звернення до суду як наявності юридичної заінтересованості. Частиною другою статті 3 ЦПК України закріплено, що органи та особи, яким надано право захищати права, свобод та інтереси інших осіб, або державні чи суспільні інтереси, можуть звертатися до суду у випадках, встановлених законом. На нашу думку, з урахуванням відсылного характеру положень частини другої статті 3, частини першої статті 45 ЦПК, більш доцільною є точка зору, згідно якої спеціальною передумовою права на звернення до суду суб'єктів захисту чужих прав і законних інтересів є надання законодавством такого права суб'єкту, що звернувся до суду [5, с.118-119; 16, с.196].

Право на звернення до суду з позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб (суспільного інтересу) передбачено низкою законодавчих актів. Так, згідно частин другої та третьої статті 9 Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в

процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, ратифікованої Законом № 832-XIV від 06.07.1999 р., представникам заінтересованої громадськості забезпечується доступ до процедури перегляду прийнятих компетентними органами рішень з питань, що стосуються навколишнього середовища, у суді та (або) іншому незалежному й неупередженому органі, а також оскарження дій або бездіяльності приватних осіб і громадських органів, котрі порушують положення національного законодавства, що стосується навколишнього середовища. При цьому, відповідно до частин четвертої та п'ятої статті 2 зазначеного акту, заінтересованою громадськістю визнаються по-перше, ті особи, на кого справляє або може справити вплив прийняття рішень з питань, що стосуються навколишнього середовища, а, по-друге, особи, які мають заінтересованість в процесі. Це можуть бути одна або більше фізичних чи юридичних осіб, їх об'єднання, організації [17].

Згідно з частиною другою статті 293 ЦК України діяльність фізичної та юридичної особи, що призводить до нищення, псування, забруднення довкілля, є незаконною. Кожен має право вимагати припинення такої діяльності. Діяльність фізичної та юридичної особи, що завдає шкоди довкіллю, може бути припинена за рішенням суду. Відповідно до статті 282 ЦК України кожна фізична особа має право вимагати усунення небезпеки, створеної внаслідок підприємницької або іншої діяльності, яка загрожує життю та здоров'ю. Статті 1163, 1164 ЦК України закріплюють право фізичної особи вимагати усунення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи та юридичної особи від того, хто її створює, а у разі не усунення - право вимагати заборони діяльності, яка створює загрозу [18].

В частині другій статті 37 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" закріплено, що при здійсненні нагляду органи прокуратури застосовують надані їм законодавством України права,

включаючи звернення до судів з позовами про відшкодування шкоди, заподіяної в результаті порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, та про припинення екологічно небезпечної діяльності [19].

Згідно частини третьої статті 36-1 Закону України "Про прокуратуру" формами представництва прокуратурою інтересів громадянина або держави в суді є звернення до суду з позовами або заявами про захист прав і свобод іншої особи, невизначеного кола осіб, прав юридичних осіб, коли порушуються інтереси держави, або про визнання незаконними правових актів, дій чи рішень органів і посадових осіб [20].

Відповідно до пункту 9 частини першої статті 25 Закону України "Про захист прав споживачів" об'єднання споживачів мають право звертатися з позовом до суду про визнання дій продавця, виробника (підприємства, що виконує їх функції), виконавця протиправними щодо невизначеного кола споживачів і припинення цих дій [21].

Таким чином, можна констатувати, що законодавцем окреслено досить широке коло суб'єктів, які мають право звертатися до суду на захист прав та інтересів невизначеного кола осіб, неперсоніфікованого суспільного інтересу. Це можуть бути як фізичні особи, так і державні органи, громадські об'єднання тощо. При цьому слід відзначити, що не всі зазначені нормативно-правові акти чітко закріплюють право відповідних суб'єктів на звернення до суду на захист прав та інтересів невизначеного кола осіб. В деяких випадках висновок про наділення осіб вказаним правом можна зробити шляхом системного та функціонального тлумачення декількох правових норм зазначених актів законодавства, що має враховуватися як особами, які пред'являють вказані позови, так і судом під час вирішення питання про відкриття провадження у справі.

Як впливає зі змісту статей 3, 121, 122 ЦПК наявності лише передумов права на пред'явлення позову для відкриття прова-

дження у справі недостатньо. Особі, яка звертається до суду з позовом необхідно дотриматися і процесуальних умов його реалізації.

Умови реалізації права на звернення до суду, відповідно до статей 119-121 ЦПК передбачають дотримання особою, яка звертається до суду правил про підсудність, пред'явлення позову дієздатною особою, наявність необхідних повноважень у представника, сплату судового збору та витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи, відповідність позовної заяви вимогам закону.

За загальним правилом, будь-які позови повинні пред'являтися з дотриманням правил підсудності. Основне правило про родову підсудність суду першої інстанції міститься в статті 107 ЦПК, згідно якої усі справи, що підлягають вирішенню в порядку цивільного судочинства, розглядаються районними, районними у містах, міськими та міськрайонними судами. Визначення правил територіальної підсудності має деякі особливості. Цивільним процесуальним законодавством встановлена альтернативна територіальна підсудність по деяким категоріям справ. Наприклад, відповідно до частини п'ятої статті 110 ЦПК позови про захист прав споживачів можуть пред'являтися також за місцем проживання споживача або за місцем заподіяння шкоди чи виконання договору. Згідно частини сьомої статті 110 позови, що виникають з діяльності філії або представництва юридичної особи, можуть пред'являтися за їх місцезнаходженням. Відповідно при поданні різними позивачами позовів про захист прав і законних інтересів невизначеного кола осіб до одного відповідача в різні суди можлива конкуренція судових рішень, винесених різними судами. З метою уникнення випадків подвійного пред'явлення позовів, суди повинні розглядати позови про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб виключно за місцем перебування відповідача. Відповідно пропонуємо статтю 114 ЦПК доповнити частиною п'ятою такого змісту: "Позови про захист

прав та інтересів невизначеного кола осіб пред'являються за місцезнаходженням відповідача".

Ще однією з умов реалізації права на пред'явлення позову є відповідність форми і змісту позовної заяви вимогам закону. Серед передбачених статтею 119 ЦПК вимог до змісту позовної заяви є обов'язковість зазначення в позовній заяві найменування позивача, його місця проживання чи місцезнаходження. З цього положення, за словами Н.С. Батаєвої деякі правознавці зробили висновок про те, що суд повинен залишити позовну заяву в інтересах невизначеного кола осіб без руху, оскільки в позовній заяві повинно бути вказано найменування позивача і його місце проживання чи знаходження [5, с.137-138].

З цим твердженням не можна погодитись, хоча зазначена норма дійсно не може застосовуватись до випадків пред'явлення позовів про захист прав та охоронюваних законом інтересів невизначеного кола осіб органами чи особою, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, державні чи суспільні інтереси. Вони не є представниками позивачів, а займають процесуальне положення особи, яка захищає права, свободи та інтереси інших осіб згідно статті 45 ЦПК України, а позивачами фактично виступають невизначена кількість осіб. В позовній заяві при цьому, має бути зазначено, що звернення до суду спрямовано на захист невизначеного кола осіб.

Відповідно пункт 2 частини другої статті 119 ЦПК України "Форма і зміст позовної заяви" доцільно викласти у наступній редакції: "Позовна заява повинна містити:

2) ім'я (найменування) позивача і відповідача, а також ім'я представника позивача, якщо позовна заява подається представником, ім'я (найменування) органу чи особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, якщо позовна заява подається ними, їх місце проживання або місцезнаходження, поштовий індекс, номер засобів зв'язку, якщо такий відомий.

Вимога щодо обов'язковості зазначення ім'я позивача, його місця проживання, поштового індексу та номеру засобів зв'язку не поширюється на позови про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб, проте в позовній заяві має бути зазначено, що цим позовом захищаються прав та інтереси невизначеного кола осіб”.

Серед вимог до змісту й форми позовної заяви, наведених у статті 119 ЦПК України також зазначені вимоги щодо вказування в позовній заяві змісту позовних вимог, викладення обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги, а також зазначення доказів, що підтверджують позов. Вимоги щодо зазначення змісту позовних вимог, викладення обставин підстав позову дуже важливі, оскільки під час розгляду справи можуть виникнути питання про зміну предмета позову, про межі захисту відповідача проти позову тощо, а найголовніше, - для визначення предмета доказування по справі.

В позовній заяві необхідно зазначити, в чому конкретно полягають інтереси невизначеного кола осіб, інтереси суспільства, які права чи інтереси порушено, а також має бути посилання на закон чи інший нормативно-правовий акт, що передбачає способи захисту цих інтересів, докази протиправного характеру діяльності відповідача, не конкретизуючи при цьому індивідуальні збитки кожного з учасників невизначеного кола осіб і не ідентифікуючи осіб, чий права порушуються відповідачем.

Закріплені цивільним процесуальним законодавством умови реалізації права на пред'явлення позову передбачають сплату судового збору та витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи. Відповідно до пунктів 10, 11, 30 статті 4 Декрету Кабінету Міністрів України «Про державне мито» від сплати судового збору звільняються органи прокуратури, а також державні і громадські органи, підприємства, установи, організації та громадяни, які звернулися у випадку, передбаченому чинним законодавством, із заявами до суду на захист прав та

інтересів інших осіб [22]. Уявляється, що за аналогією з наведеними нормами закону, позовні заяви про захист прав і інтересів невизначеного кола осіб, подані прокурором та іншими уповноваженими особами також не сплачуються судовим збором.

Крім того відповідно до частини п'ятої статті 81 ЦПК України не підлягають оплаті витрати на інформаційно-технічне забезпечення у справах, в яких, у випадках, встановлених законом, представництво інтересів громадянина або держави в суді здійснює прокурор. Відповідно, вважаємо, що і у випадках пред'явлення прокурором позову на захист невизначеного кола осіб витрати на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи не сплачуються.

Таким чином, з викладеного можна зробити висновок, що умови реалізації права на пред'явлення позову та порядок його реалізації в справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб враховуючи специфіку правовідносин, що є предметом судового розгляду та об'єкту судового захисту, мають деякі особливості.

Про прийняття позовної заяви та відкриття провадження у справі відповідно до частини четвертої статті 122 ЦПК суддя постановляє ухвалу. Згідно зі статтею 127 ЦПК України після відкриття провадження у справі суд невідкладно надсилає особам, які беруть участь у справі, копії ухвали про відкриття провадження у справі.

В літературі пропонується в якості виконання обов'язку суду сповістити осіб, в інтересах яких розпочато справу, про відкриття провадження у справі й про дату судового засідання шляхом публікації оголошення в офіційному друкованому виданні, засобах масової інформації, повідомленню по телебаченню тощо [4, с.114]. Н.С. Батаєва навпаки, вказує, що особи, в інтересах яких пред'явлено позов мають сповіщатися про процес за даним позовом лише після набрання рішенням про задоволення позову законної сили [5, с.8]. Більш доцільною нам уявляється позиція щодо необхідності спові-

щення невизначеного кола осіб про відкриття провадження у справі, час та місце судового розгляду та ухвалене рішення по справі. На нашу думку, це сприятиме реалізації закріплених частинами другою та дев'ятою статті 6 ЦПК вимог щодо гласності та відкритості судового розгляду, зокрема права на інформацію про час і місце розгляду своєї справи, а також про результати розгляду справи. З огляду на зазначене ми підтримуємо пропозицію Н.Ю. Сакари про викладення назви статті 127 ЦПК в такій редакції: "Повідомлення осіб, які беруть участь у справі про відкриття провадження у справі", доповнивши її частиною 3 наступного змісту "Після відкриття провадження у справі суд невідкладно публікує у друкованому виданні повідомлення про відкриття провадження у справі на захист прав та інтересів невизначеного кола осіб, в якому повинна міститися інформація про зміст позовних вимог, час та місце попереднього судового засідання".

Зазначені положення, на нашу думку, є достатньо новими в теорії цивільного процесуального права, сприяють удосконаленню механізму реалізації права на пред'явлення позову про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб відповідно до кола суб'єктів цього права, передумов права на звернення до суду та умов його реалізації. Продовження теоретичного дослідження особливостей судового розгляду справ за позовами на захист прав та інтересів невизначеного кола осіб, на нашу думку, буде мати позитивне значення як для науки цивільного процесуального права України, так і для законотворчої діяльності й судового правозастосування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Степаненко Т.В. Нові позови в цивільному процесі (поняття, класифікація та значення) // Право і безпека. –2004. –Т.3. -№ 3. – С.143-147.
2. Степаненко Т.В. Об'єкт судового захисту у справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб // Актуа-

льні проблеми цивільного права та процесу: Матеріали наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті професора Олександра Анатолійовича Пушкіна; м. Харків, 21 травня 2005 року. –Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2005. – С.230-232.

3. Тимченко Г.П. Способы и процессуальные формы защиты гражданских прав: Дисс... канд. юрид. наук: 12.00.03. –Харьков, 2002. –203 с.

4. Сакара Н.Ю. Проблема доступности правосудия у гражданских делах: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. –Харків, 2005. –209 с.

5. Батаева Н.С. Судебная защита прав и интересов неопределенного круга лиц: Дисс... канд. юрид. наук: 12.00.03. -М., 1998. -164 с.

6. Аболонин Г.О. Групповые иски. -М.: Издательство НОРМА, 2001. -256 с.

7. Ярков В.В. Новые формы исковой защиты в гражданском процессе (групповые и косвенные иски) // Государство и право. - 1999. -№ 9. -С.32-40.

8. Артамонова Е.М. Защита прокурором прав и законных интересов неопределенного круга лиц в гражданском судопроизводстве: Автореф. дисс... канд. юрид. наук: 12.00.11. –М., 2004. –27 с.

9. Цивільне процесуальне право України: Підручник /Комаров В.В., Тертишніков В.І., Пушкар Є.Г. та ін.; За ред. В.В. Комарова. - Харків: Право, 1999. –592 с.

10. Гурвич М.А. Право на иск. -М., 1949. – 216 с.

11. Добровольский А.А., Иванова С.А. Основные проблемы исковой формы защиты права. -М.: Изд-во Моск. ун-та, 1979. -159 с.

12. Кожухарь А.Н. Право на судебную защиту в исковом производстве. –Кишинев: «Штиинца», 1989. –142 с.

13. Осокина Г.Л. Курс гражданского судопроизводства России. Общая часть: Учебное пособие. -Томск: Изд-во Томск. ун-та, 2002. -616 с.

14. Моисеев С.В. О праве на обращение в суд // Заметки о современном гражданском и арбитражном процессуальном праве /Под

ред. М.К. Треушникова. –М.: ОАО «Издательский дом “Городец”», 2004. –С.230-242.

15. Кройтор В.А. Цивільна процесуальна заінтересованість, процесуальна правоздатність та справа про охоронюваний законом інтерес // Актуальні проблеми цивільного права та процесу: Матеріали наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті професора Олександра Анатолійовича Пушкіна; м. Харків, 21 травня 2005 року. –Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2005. -С.120-125.

16. Шакарян М. С. Субъекты советского гражданского процессуального права. -М.: ВЮЗИ, 1970. -212 с.

17. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля: Конвенцію ратифіковано Законом від 06.07.99 N 832-XIV // ВВР України. – 1999. -№ 34. -Ст.296.

18. Цивільний кодекс України // ВВР

України. -2003. -№ 40-44. -Ст.356 (з наступними змінами).

19. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 26.06.1991 р., № 1268-XII // ВВР України. – 1991. -№ 41. -Ст.546 (з наступними змінами та доповненнями).

20. Закон України «Про прокуратуру» від 05.11.1991 р., № 1789-XII // ВВР України. - 1991. -№ 53. -Ст.793 (з наступними змінами та доповненнями).

21. Закон України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 р., № 1023-XII (в редакції Закону від 01.12.2005 р., № 3161-IV // ВВР України. –2006. -№ 7. -Ст.84 (з наступними змінами).

22. Декрет Кабінету Міністрів України «Про державне мито» від 21.01.1993 р., № 7-93 // ВВР України. -1993. -№ 13. -Ст.113 (з наступними змінами та доповненнями).

Stepanenko T.V. Відкриття провадження у справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб // Форум права. -2007. -№ 3. –С.256-263 [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2007-3/07stvnko.pdf>

Встановлено особливості відкриття провадження у справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб. Визначено механізм реалізації права на пред'явлення позову у досліджуваній категорії справ відповідно до передумов виникнення та умов реалізації.

Stepanenko T.V. Открытие производства в делах по искам о защите прав и интересов неопределенного круга лиц

Установлены особенности открытия производства в делах по искам о защите прав и интересов неопределенного круга лиц. Определен механизм реализации права на предъявление иска в исследуемой категории дел соответственно предпосылкам возникновения и условиям реализации.

Stepanenko T.V. Starting an action in claims for protection of the rights and interests of an uncertain circle of persons

Features of starting an action in claims for protection of the rights and interests of an uncertain circle of persons are established. The mechanism of realization of the right on sue is determined has put according to preconditions of occurrence and procedural order of realization.